

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2026-YIL № 1-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

**www.innoworld.net
O'ZBEKISTON-2026**

Йигирманчи юз йилликнинг 30-йилларида Ўзбекистон ССРдаги спорт соҳасининг аҳволи.

Нағашбоев Қазбек Бозорбой ули

Ўзбекистон Фанлар академияси Тарих институти таянч докторанти

Аннотация. Ўзбекистон ССР тузилгач, бошқа соҳалар каби спорт соҳасига ҳам коммунистик мафкура сингдирила бошлади. 1930-йилларда ҳам бу давом эттирилди. Совет ҳокимияти Ўзбекистон ССРда спорт тизимидан ҳарбий ва иқтисодий манфаатлари учун фойдаланди. Хусусан, ҳарбий кудратини ошириш учун аскар етиштириш бошлаган бўлса, иқтисодиётини бойитиш мақсадида эса арзон ишчи кучи ва арзон хомашё олишга уринди.

Калит сўз: Спорт соҳаси, Спартакиада, ГТО (Меҳнат ва мудофаага тайёр) комплекси, жисмоний тарбия техникуми.

Туркистонда миллий-худудий чегараланиш ҳаракатлари амалга оширилганда, дастлаб 1925 йилда қорақалпоқлар Қозоғистон АССР таркибига киритилган бўлиб, Қорақалпоғистон Автоном вилояти деб аталган. Ўзбекистон ССРда ҳам, Қозоғистон АССРда ҳам, ҳатто ўша йилларда (1925-1930) унинг таркибидаги Қорақалпоғистон АВда ҳам ВКП(б) МК томонидан жисмоний тарбия соҳасига коммунистик мафкурани чуқурроқ сингдириш мақсадида, тегишли Фармон ва кўрсатмалар мунтазам тақдим этилган. Мазкур сиёсат 1930-йилларда ҳам давом эттирилади. Бунинг исботи 1933 йил ноябрь ойида СССР Жисмоний тарбия Олий Совети ҳузуридаги Ўқ отиш ва овчилик Қўмитаси томонидан Қорақалпоғистон АССР ва бошқа Республикаларда “Ўқ отиш ва овчилик секцияларини ташкил этиш тўғрисида”ги Муваққат Низоми матнида яққол кўзга ташланади. Ундаги матнда мазкур янги ташкил этилаётган секциянинг қуйидаги учта асосий вазифаси санаб ўтилган:

1) Секция – ишчи қатламни соғломлаштириш учун, иш фаолиятида ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш учун, давлат мудофаа салоҳиятини мустаҳкамлаш учун ўзининг барча имкониятларини ишга солади;

2) Секция – Социализм қурилишига хизмат қилади ва қизил армия учун муносиб аскар етиштириб беради;

3) Секция – мунтазам равишда спорт мусобақаларини ташкил этади.

1932 йилда Қорақалпоғистоннинг автоном вилоят мақомидан автоном республикага ўзгаритирилган ва шу воқеа шарафига – футбол, волейбол, енгил атлетика, шахмат-шашка бўйича мусобақа ҳам ташкил этилган. Компартия - жисмоний тарбия ва спорт соҳасига нафақат республика ва вилоят туб аҳолисини жисмоний парваришловчи ва соғломлаштирувчи унсур сифатида қараган, балки шу билан бирга, уларни маданий ва ҳарбий жиҳатдан ҳамда коммунистик ғоя билан тарбияловчи асосий восита деб баҳолаган. Шундан сўнг, Қорақалпоғистон АССР МИК томонидан Жисмоний тарбия Олий Кенгаши ва унга бўйсунувчи худудий кенгашлар ташкил этилган (Тўрткўл, Шаббоз, Хўджейли, Чимбой, Қўнғирот, Мўйноқ). Шунингдек, жисмоний тарбия бўйича кадрлар тайёрлаш учун қисқа муддатли курслар ташкил этила бошланган. Жумладан, 1935 йилда педагогика техникумида жисмоний тарбия бўйича йўриқчиларни тайёрлаш мақсадида икки йиллик курслар ташкил этилган бўлиб, у ерда йўриқчиларга Лесгафт (Ленинград) номидаги жисмоний тарбия

Институти битирувчилари – О.Базанев, В.Постнев, Д.Чистяковалар жисмоний тарбия дарс ва машғулотларини ўтган. 1934 йил 20 августда бу ерда биринчи республика спартакиадаси бўлиб ўтган. Иштирокчилар енгил атлетика, волейбол, футбол, велоспорт, арқон тортиш, ўқ отиш, миллий кураш ва оғир атлетика бўйича куч синашган. Шунингдек, Қорқалпоғистон АССРнинг 82 спортчиси Тошкентдаги Ўрта Осиё Спартакиадасида (1934) қатнашган. Қорақалпоғистон спортчилари умумжамоа ҳисобида кросс ва арқон тортиш бўйича учинчи ўринни эгаллайди, Дашаков эркаклар ўртасида граната улоқтириш бўйича, Гирявенко аёллар ўртасида баландликка сакраш бўйича биринчи ўринни эгаллайди. 1936 йилга келиб Қорақалпоғистон АССР Ўзбекистон ССР таркибига киритилган.

1934 йилда Ўзбекистон ССР Ижроия қўмитаси ташаббуси билан Тошкентда жисмоний тарбия техникуми очилган. 1935 йилда мазкур техникум 100 нафар ёшларни ўқишга қабул қилган бўлса, 1936 йилда бу миқдор 125 нафарга етказилган. Шу билан бирга бу вақтда деярли барча вилоятларнинг марказларида, республика Қўмитасининг спорт қўмита бўлимлари тузилган. Халқ маориф комиссарлиги, спорт қўмита, касаба уюшмалари ва ёшлар иттифоқи ташкилотларининг ҳамкорлигида кадрлар тайёрлаш мақсадида бир йиллик жисмоний тарбия курслари очилган. 1935-йил охирида бу курсни 300дан ортиқ киши битириб чиққан. Курслар ва техникумни яхши тамомлаган спортчилардан бир қисмини Москва ва Ленинград жисмоний маданият институтларига ўқишга юбориб турилган. Шу йили стэндга ўқ отиш бўйича А.Арзуманова ўзбекистонликлар ичида биринчи бўлиб спорт устаси унвонини қўлга киритган бўлса, 1939-йилда Фарида Ҳасанова эса енгил атлетика бўйича биринчи Ўзбекистон чемпиони бўлган.

Ўзбекистон ССРда спорт соҳаси раҳбарияти бу соҳани ривожлантириш зарурлигини кўп бора такрорлаб келган бўлса-да, аммо олийгоҳ ва техникумлардаги жисмоний тарбия дарс ва машғулотларига кам эътибор қаратган. Жумладан, Тошкентдаги халқ хўжалигини ҳисобга олиш техникумида 1935 йилда жисмоний тарбия дарси бўлиши керак бўлса-да, техникум дирекцияси 1935 йилда машғулотлар олиб бормади. Аслида техникумда жисмоний тарбия машғулотларини ўтиш учун барча имкониятлар бор эди. Ҳатто Октябр туманидаги қишги зал билан шартнома ҳам қилинган бўлиб, залдан фойдаланиш мумкин бўла туриб, техникум дирекцияси -жисмоний тарбия дарси ўтилишидан бош тортган.

Бутуниттифоқ Компартияси Марказий Кенгаши 1929 йил 23 сентябрда Бутуниттифоқ Жисмоний тарбия Олий Кенгашини қайта ташкил этган. Буни “Жисмоний тарбия ишлари бўйича” Қарорида ҳам тасдиқлаган. Маълумки, 1931-1934-йилларда СССР миқёсида “Меҳнат ва мудофаага тайёр” жисмоний тарбия мажмуи жорий этилган бўлса-да, 1921 йилданок шунга ўхшаш комплекслар мавжуд эди. Масалан, 1921-1922 йилларда “Нормальный атлет” нишони яратилиб, у учун норматив синовлари ишлаб чиқилган, 1925-1928 йилларда Қизил армия командир ва аскарлари учун махсус “Нормальный физкультурник” нишони яратилиб, унга ҳам тегишли норматив синовлари ишлаб чиқилган эди. ГТО нишони ўз навбатида, Ўзбекистон ССРда ҳам 1931

йилда жорий қилинган. Республикада ГТО нишондорлари сони 1931 йилда 2000 киши, 1935 йилда 54500 ва 1940 йил охирига келиб еса 90000 кишидан ошиб кетган.

1927 йили I Бутунўзбек Спартакиадаси, 1928 йилда эса II Бутунўзбек Спартакиадаси ўтказилган. Бу вақтда ҳали спорт турлари классификация қилинмаган эди. Яъни, ҳали улар бўйича ягона спорт тизими ишлаб чиқилмаган эди. Фақатгина 1935-1937 йилларга келиб, Ягона Бутуниттифок спорт классификацияси тасдиқланди. Унга кўра, 10 та спорт турлари киритилди (енгил атлетика, сузиш, гимнастика, бокс, кураш, оғир атлетика, теннис, қиличбозлик, ўқ отиш ва чанғи спорти). Вақт ўтиб, бу рўйхатдаги спорт турлари сони 34 тага етади. Бундай ўзгартириш қилинишига сабаб, совет давлатининг Халқаро ҳамжиамият билан спорт соҳасида яқинлашиш мақсади кучайиши билан боғлиқ эди. Шунингдек, Ўзбекистон ССР МИҚ тасарруфидаги спорт тузилмасини 1936 йил 31 октябрда Халқ Комиссарлар Совети таркибига ўтказиш бўйича Низом ҳам тасдиқланади. Бунинг асосий сабабларидан бири, юқорида таъкидланганидек, эндиликда халқаро ҳамкорликни кучайтиришга уриниш бўлган бўлса, яна бир сабаб, 1934 йилда фашистлар Италиясида ўтказилган футбол бўйича жаҳон чемпионати ва 1936 йилда нацистлар Германиясида ташкил этилган Халқаро Олимпиада совет давлатини спорт соҳасида идеологик, инқилобий мафкурадан биров чекиниб, ўз қобиғи (изоляция)дан чиқишга мажбур қила бошлади. Ҳатто, ЛСИ билан яқинлашиш чораларини ҳам кўрган бўлиб, фашистлардан азият чекаётган Испания (Барселона)да 1936 йил 19-26 июлда ҳамкорликда Спартакиада ўтказишга ҳам келишиб олган эди. Бироқ 17 июлда Испанияда фуқаролар уруши бошланиши сабабли, бу мусобақа бир неча ой кечиктирилиб ўтказилган. Совет давлати 1936 йилги Берлин Олимпиадасида иштирок этмаган бўлса-да, раҳбарият томонидан бу мусобақа дастури синчиклаб ўрганилган ҳамда совет спорт тизимини халқаро дастурга мувофиқ қайта тузиш ишлари амалга оширила бошлаган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мамбетов Б.Ж. Традиции физической культуры и спорта Каракалпакстана и проблемы возрождений, XX-й век. Дисс... канд. ист. наук. – Нукус, 2006. – 155 стр.
2. Қорақалпоғистон Республикаси Марказий давлат архиви (Қорақалпоғистон РМДА). 163-жамғарма, 1-рўйхат, 2-йиғмажилд, 70-варақ.
3. Қорақалпоғистон РМДА. 163-жамғарма, 1-рўйхат, 1-йиғмажилд, 19-варақ.
4. Асатова Г. Военно-физическая подготовка и подвиги узбекистанцев в годы войны // “Ўзбекистон тарихи”. - 2021. - №2. – С.84-97.
5. Исмоилов Р.И., Шоломитский Ю.С. Ўзбекистонда физкультура тарихи. – Тошкент: Ўзбекистон, 1969. – 114 бет.
6. Йўлдашев М. Саримсоқов физкультура дарсини асосий дарслар қаторидан чиқариб ташлади / “Ўзбекистон физкультурачиси”, 1935 йил 18 январь.
7. Всесоюзный Совет Физкультуры при ЦИК СССР / Правда востока, 17 октября 1929 года.
8. Попов В.Ф. Наследие бывшего СССР: миражи в массовой физической культуре и миф о комплексе ГТО // Вестник ТГУ (Ташкент). - 1997. - Выпуск №1. – С.65-70.
9. Jumanov O.S. Jismoniy madaniyat tarixi va sportni boshqarish. – Toshkent: Umid design, 2021. – 212 bet.